

företeelse i Sverige, skriver Anders Tunberg. Bilspporten har en drygt hundraårig historia i vårt land och även om svenskarna idag inte har något stort namn i den internationella rallysporten så är tävlandet en stor publiksport. Svenska rallyt är faktiskt landets publikmäsigt största enskilda sportevenemang.

Drömmen om bilen är verkligen heltäckande och belyser alla aspekter på bilen som man kan tänka sig. Olle Hagman har tittat på bilreklamens varierande budskap från 50-talet fram till idag. Reklamen följer tydligt en allmän trend i förhållandet till bilen. På 50-talet beskrevs bilen som en ren nyttoprodukt för hela familjen. Idag handlar bilreklamen om körglädje och image samt inriktar sig på den ensamme föraren.

"Ensam i bilen", heter också Håkan Andréassons bidrag. Bilen, som skapades för att möjliggöra praktiska och snabba förflyttningar, är idag för många ett mycket viktigt rum för avskild ensamhet. För många är bilresan dagens enda möjlighet att vara för sig själv, på sina egna villkor. Idag är det många gånger väldigt mycket smidigare och billigare att åka kollektivt, ändå väljer påfallande många att ta den egna bilen till arbetet. Andréasson menar att schablonbilden av bilen som "statussymbol" eller "penisförlängare", måste omvärderas. Bilen är idag en så pass vardaglig företeelse att sådana saker förmodligen har marginell betydelse. Han hävdar istället att: "Den kanske viktigaste /förklaringen/ utgörs av det faktum att bilen istället utgör en plats där individualiteten (det privata) kan levas ut. Den är snarare en plats för introverta än extroverta handlingar." Detta är en mycket dåligt utforskad aspekt av bilåkandet. Det borde vara viktigt, inte minst för samhällsplanerare att ta till sig denna kunskap. Andréassons slutsats borde rimligtvis påverka benägenheten att åka kollektivt. Det måste också vara ett tecken på det moderna samhällets brister, när man ser sig tvingad att välja bilresor i trängsel och hets för att få vara för sig själv.

Genom hela boken översköls läsaren av olika aspekter på bilen och vägarnas betydelse för vår vardag och kultur. Därmed är det naturligt och logiskt att avsluta boken med Wera Grahn's artikel om ett liv utan bil. Är det överhuvudtaget möjligt att leva ett tillfredsställande liv utan bil idag? Ja, svarar Sten och Lisa i artikeln. Även om samhällsplaneringen idag utgår från att alla har bil, så är det möjligt att leva ett gott liv utan bil, men

det krävs att man planerar tillvaron väl. Förvånande är kanske att ingen av de fyra intervjuade familjerna valt bort bilen p.g.a. dess miljöförstörande egenskaper. Valet att ej äga bil utgår istället från ett motstånd mot det oreflekterade användandet av bilen. Kostnaderna som bilen medför avskräcker också. Med planering av sitt boende och sina resor samt inte minst anammandet av en långsammare livsstil, är det möjligt att leva ett gott liv utan bil.

Den avslutande artikeln tycker jag visar på en stor paradox i fenomenet bilen. Bilen infördes motvilligt i vårt land uppifrån, men utvecklades ganska snabbt till att bli en förutsättning för ett normalt liv. Bilen har många fördelar: frihet, snabbhet, smidighet och rörlighet, men vilket pris får vi betala? Idag är det ingen som på allvar talar om bilens negativa sidor, utöver utsläppen av miljöfarliga ämnen. Och en sådan sak som att bilresan, för vissa människor, är dagens enda möjlighet till eftertanke och avskildhet borde bli en viktig tankeställare. Med rörligheten, snabbheten och smidigheten kommer kraven på att utnyttja detta till fullo och vi har i slutändan inte vunnit något. Vad är det för mening med att göra en tidsvinst när man inte kan använda tiden till något vettigt?

Eddy Nehls, Lerum/Umeå

Stella Westerlund & Barbara Johnson: *Emma Lundbergs trädgårdskonst*. Nordiska museets förlag, ingår i Moviums serie Stad & Land nr 146, Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. Stockholm 1997. 224 s., ill. ISBN 91-7108-414-2.

Perioden omkring sekelskiftet är mycket intressant ur trädgårdshistorisk synvinkel. Det nya tänkandet som då uppstod kring relationer mellan bostad och trädgård har präglat utvecklingen under hela 1900-talet. De nya idéerna handlade om rummens funktioner, både rummen i husen och i trädgården, samt om kompositionen av växternas färger och former i rabatterna. Gertrud Jekyll var den trädgårdsskapare och trädgårdsskribent som blev mest känd både i sitt hemland England och utomlands.

I Sverige är trädgårdar från sekelskiftet, liksom från

de flesta andra perioder, dåligt utforskade. I år har dock en svensk trädgårdsskapare uppmärksammats – Emma Lundberg, f. Bong (1869–1953). Stella Westerlund, intendent på Riksställningar, lade 1996 fram sin C-uppsats i konstvetenskap: *Emma Lundberg (1869–1953) konstnär och trädgårdsarkitekt*. Första halvan av hennes nya bok är en något förkortad och omdisponerad version av uppsatsen. Där presenteras Emma Lundberg, hennes bakgrund, utbildning och vilka influenser som kan ha påverkat hennes måleri och trädgårdar. Hennes målningar, trädgårdar och böcker beskrivs. Andra halvan av boken om Emma Lundberg är skriven av landskapsarkitekten Barbara Johnson, tidigare lärare på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. Hon beskriver Emma Lundbergs val av växter och hennes erfarenheter av trädgårdsskötsel.

Stella Westerlund beskriver en ung kvinna med så dåligt självförtroende att hon, trots uppmuntran, avbröt sina konststudier efter tre terminer. Hon tog inte upp måleriet igen förrän efter giftermålet med Carl Lundberg och de fyra barnens födelse, då familjen bodde utanför Malmö och hade en trädgård full av fruktträd och bärbuskar. Som för många andra kvinnliga konstnärer med familj blev barnen, hemmet och trädgården de viktigaste motiven.

Emma Lundberg påverkades enligt Stella Westerlund av de två konstskolor hon gått på, dansken Fredrik Krebs atelier och Karl Aspelins målarskola, båda i Lund. Hon målade mest akvareller men Stella Westerlund nämner inte att hon även kunde ha påverkats av de engelska akvarellmålarna som hade trädgårdar och blommor som huvudmotiv. Deras bilder publicerades bl.a. i den engelska tidskriften *The Studio* som familjen Lundberg prenumererade på. Idag har denna period av trädgårdsmåleri uppmärksammats på nytt t.ex. av Penelope Hobhouse & Christopher Wood *Painted Gardens. English watercolours 1850–1914* (1988) och i Anne Helmreichs avhandling *Contested Grounds: Garden Painting and the Invention of a National Identity in England* (1994). Helmreich visar hur målningarna och den trädgårdstyp som avbildades blev identifierade med bilden av England. Stilen blev *The English Garden* och England omtalades även i politisk retorik som en trädgård.

Om Emma Lundbergs måleri varit nästan okänt så var hennes böcker och trädgård kända för samtidens

trädgårdsintresserade. Trädgården var "Målet" på Bullerbacken på Lidingö utanför Stockholm. Hon beskrev den i sin första bok *Min trädgård. Några akvareller med åtföljande text* (1932). Den har också beskrivits i artiklar i trädgårdstidskrifter. Lidingö hade just börjat bebyggas och familjen fick välja tomt, på vilken de lät bygga ett hus, ritat av arkitekten Jacob J:son Gate, och de flyttade in 1910. Trädgården ritades samtidigt med huset men planterades etappvis under nio år.

Inspiration till huset och trädgården kom i första hand från en av Arts & Crafts-rörelsens arkitekter M.H. Baille Scott, vars hus och trädgårdar presenterats i *The Studio*. Andra inspirationskällor Emma Lundberg nämnde var William Robinson, som presenterat sina idéer i *The Wild Garden* (1870), och Gertrud Jekyll. 1917 gav Erik Lundberg sin mor *Gardens for Small Country Houses* av Gertrud Jekyll & Lawrence Weaver i födelsedagspresent. Tillsammans med sonen Erik, arkitekt och konsthistoriker, gjorde Emma Lundberg minst tio andra trädgårdar. Några av dem beskrivs i deras gemensamma bok *Svensk trädgård. Dess förutsättningar i tradition och natur* (1941).

Stella Westerlund kallar Emma Lundberg pionjär och banbrytande. Det kanske man kan göra, men hon var inte ensam i Sverige om att arbeta efter engelska förebilder. Det är svårt för läsaren att bedöma Emma Lundbergs insatser eftersom det ännu inte finns något skrivet om de samtida trädgårdsskaparna. Här skulle förf. ha behövt göra några korta presentationer av och jämförelser med t.ex. Rudolf Abelin, som även skrev flera böcker, Ester Claesson, en av Sveriges första kvinnliga trädgårdsarkitekter, arkitekten Lars Israel Wahlman, vars trädgårdar är mycket mindre kända än hans byggnader, och trädgårdsmästaren Rut Brandberg. Kronprinsessan Margareta är den enda som får en mer utförlig presentation. Samma sak gäller den omläggning av trädgården vid Bullerbacken som Emma och Erik gjorde i början av 1940-talet. Den verkar inspirerad av funktionalisternas idéer om upplösta rum, kontakt med naturen och landskapet omkring, men inte heller här görs någon jämförelse med samtida trädgårdar.

Andra hälften av boken, skriven av Barbara Johnson, är avsedd att förmedla Emma Lundbergs praktiska kunskaper om växter och odling till dagens trädgårdsägare. Den bygger på citat ur Emma Lundbergs böcker,

men utan uppgifter om vilket citat som kommer från vilken bok. Barbara Johnsons kommentarer binder ihop citaten, sammanfattar resonemang och lägger till kompletterande fakta. Det är ibland svårt att veta vad som är sammanfattning av Emma Lundberg och vad som är Barbara Johnsons egna tillägg. Hon har även bidragit med modernisering av växternas namn.

Citaten i denna del av boken är tryckta med grön färg. Genom hela boken är kapitlens inledningsbokstav, vissa rubriker och andra detaljer gröna, men det märks mest i andra delen och i innehållsförteckningen. Att trycka delar av boktexter i färg har dykt upp på senare år, det ger mig alltid associationer till reklambroschyrer, vilket väl knappast var meningen. Den gula cirkeln på bokens framsida med texten "Praktisk guide för din egen trädgård" ser vid en hastig blick ut som en klisterlapp!

Bokens första halva illustreras vackert med Emma Lundbergs målningar och teckningar samt gamla svartvita fotografier. Två av de svartvita bilderna har råkat ur för något missöde i datorn och blivit rutiga. Ett par planer som reproducerats ur böcker ser lite smetiga ut, annars är bildtrycket genomgående av hög kvalitet. Andra halvan av boken illustreras av fotografier, närbilder av blommor, från vår till höst. Växterna är sådana som omtalas i texten, men det framgår inte om det är gamla sorter från någon av Emma Lundbergs anläggningar eller om det är modernare varianter. Källförteckningen i boken omfattar endast tryckta verk, det otryckta källmaterialet finns däremot redovisat i uppsatsen.

Samtidigt som Nordiska museets förlag gav ut boken om Emma Lundberg har Millesgården i Stockholm under sommaren haft en utställning med hennes målningar och skisser. Utställningen kommer under vintern att visas på Kristianstads länsmuseum. På Millesgården anläggs också en trädgård i Emma Lundbergs anda, ritad av Barbara Johnson. Den skall invigas våren 1998. Utbildningsradion spelar in en serie TV-program om anläggandet av trädgården, som skall visas hösten 1998.

Maria Flinck, Vällingby

Aleksandra Ålund: *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Studentlitteratur, Lund 1997, 196 s. ISBN 91-44-00221-1.

För svenskar i gemen har många förorter i Stockholm, Göteborg och Malmö blivit synonyma med framför allt två begrepp, invandrare och problem. Namn som Botkyrka, Rinkeby, Angered och Rosengård symboliserar ett etniskt delat Sverige, fysiskt och socialt, där välarbetade svenskar med arbete ställs mot arbetslösa, socialbidragsberoende invandrare.

Det är denna inte helt osanna, men samtidigt mycket förenklade bild Aleksandra Ålund utmanar i sin bok *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Som titeln antyder handlar den om "kulturellt nyskapande bland svenska ungdomar i etniskt blandade miljöer, om gränsöverskridande brobygge och dialoger". Med inspiration från forskare som Paul Gilroy, Robert Miles, Alberto Melucci m.fl. betonar hon synkretism och transetnisk identitet, dvs. framväxten av "inter-textuella" kulturer.

Ett nyckelbegrepp är *nya sociala rörelser*, betecknande den sociala mobilisering och organisering på gräsrotsnivå som utmanar vad Habermas har kallat "systemvärldens kolonisering av livsvärlden", dvs. de traditionella, institutionella strukturer som sedan gammalt kontrollerar människors vardagsliv. Som exempel kan nämnas freds- och miljörelser, men också kvinno- och ungdomsrörelser. I formandet av dessa nya sociala rörelser är processer som globalisering, massmedialisering och mångkulturalism viktiga.

De transkulturella uttrycken är särskilt tydliga hos ungdomar, där de inte sällan formar sig till en politisk protest. Med bl.a. musik som språkform kritiseras rådande sociala missförhållanden, segregering, diskriminering och rasism.

Inte minst i de invandrantäta förorterna finns en konstruktiv, dynamisk kraft, menar förf., som bara alltför ofta överskuggas av mediernas fördomsfulla och stereotypa bild, där eländesbeskrivningar paras med kulturessentialistiska föreställningar. Utifrån ett sådant synsätt är förklaringen till invandramas problem först och främst deras seder och traditioner.

För Ålund är detta "beslövande kulturmystik". Om och om igen återkommer hon till att fokus måste förskjutas från det etniska och kulturella till de sociala